

Ліна Чернявська,

мол. наук. співроб. відділу технологій електронної обробки інформації
НЮБ Національної бібліотеки України
імені В. І. Вернадського

КОНСОЛІДОВАНИЙ ІНФОРМАЦІЙНИЙ СЕГМЕНТ ІЗ ГЕНДЕРНИХ ПИТАНЬ: СПЕЦИФІКА СТВОРЕННЯ

У статті розглянуто особливості створення бібліотечного гендерно-орієнтованого інформаційного сегмента. Досліджено роль бібліотек у формуванні гендерної культури в інформаційному суспільстві та проблеми, з якими доводиться стикатися вітчизняним бібліотекам на цьому шляху.

Ключові слова: інформація, бібліотека, гендер, інформаційне забезпечення, інформаційний простір, інформаційні ресурси, інформаційно-комунікативна діяльність, бібліографія.

Важливою характеристикою демократичного розвитку сучасного українського суспільства є рух до гендерної рівності та подолання всіх форм гендерної дискримінації. Наша держава задекларувала принцип гендерної рівності в усіх сферах суспільного життя на рівні Конституції, національного законодавства та приєдналася до відповідних міжнародних правових актів. Водночас на заваді поступу в цьому питанні є, з одного боку, декларативність і формалізм законодавчих положень у поєднанні із стійкими гендерними стереотипами масової свідомості та практики гендерної соціалізації, а з іншого – брак і неналежне представлення в інформаційному просторі якісних систематизованих наукових досліджень з гендерної тематики. У зв'язку з цим ряд дослідників акцентують увагу на необхідності створення повномасштабного інформаційного ресурсу з вітчизняної жіночої та гендерної історії. Зокрема О. Кісь наголошує увагу на тому, що авторитет і професійність дослідників, доступність нагромаджених інформаційно-аналітичних ресурсів, технічне забезпечення безперервності комунікативних потоків є запорукою успішності та ефективності роботи гендерної експертної платформи. Консолідована позиція національно-визнаних експертів з актуальних гендерних проблем, безсумнівно, матиме більший вплив на прийняття важливих рішень загальноукраїнського, регіонального

та місцевого рівнів, а широко оприлюднена в ЗМІ фахова оцінка щодо певних поточних подій, фактів, явищ неминуче змінюватиме суспільну свідомість на користь ідеї гендерної рівності [1]. Гендерні дослідження, провідні фахівці та видавничі програми зосереджені, переважно, у науково-дослідних центрах, що діють як громадські організації (Київський Центр Гендерних Студій – Н. Зборовська, В. Агєєва, Т. Гундорова; Харківський Центр Гендерних Досліджень – подружжя Жерьобкіних, В. Суковата та ін.; Одеський Науковий Жіночий Центр – Л. Смоляр; Львівський Науково-дослідний Центр Жінка і Суспільство – О. Кісь, В. Серєда, Л. Гєнтош та ін.). Ґрунтовні дослідження гендерної системи в Україні здійснюють також окремі вчені, науковий доробок яких отримав визнання не лише в Україні, а й за кордоном (Р. Лаврінєнко, О. Малєнчук-Рибєк, М. Богєчевська-Хом'єк, М. Рубчєк, О. Луєнко та ін.). Швидкими темпами розвивається гендерна освіта у вищих навчальних закладах Києва, Харкова, Одеси, Львова, де розроблено авторські програми та викладаються відповідні навчальні курси, хоча ці дисципліни все ще не стали інтегральною складовою системи гуманітарної освіти в Україні [2]. У ситуації, що склалася, у підвищенні ефективності гендерних досліджень більш виражену роль мають відігравати бібліотеки та їхні інформаційно-аналітичні підрозділи. Мова йде про активізацію дослідницької роботи, спрямованої на науковий супровід заходів держави, спрямованих на реальне досягнення гендерного паритету в суспільстві, а також дослідження соціальної перспективи та ефективності такої управлінської діяльності. Крім того, створення національного інформаційного ресурсу з гендерних питань сприятиме виробленню виваженої методології гендерних досліджень, яка б відповідала на наявні суспільні запити, що диктують антидискримінаційні рухи, радикально-феміністичний та ЛГБТ активізм тощо. Іншим чинником є спроможність академічної спільноти відповісти на суспільний запит і продукувати саме цей тип знання – а це можливо за умови відкритості академії, вільного інтернаціонального обігу та обміну знаннями, укріплення академічних свобод і університетських автономій [3].

На проблемі створення гендерної бібліографії та оприлюдненні її в мережі акцентують увагу й російські дослідники. Це сприятиме різкій активізації гендерних досліджень. Адже огляд проблематики виявить наявність «білих плям», наукова розробка яких зробить гендерні дослідження більш повними [4].

Закордонні вчені також займалися розробкою алгоритмів і прийомів оптимізації інформаційного пошуку книг, есе, рецензій та статей

за різними темами, у тому числі з жіночої та гендерної історії. Результатом цієї роботи стало створення відповідних інформаційно-пошукових ресурсів, електронних бібліотек і баз даних з жіночої та гендерної історії Східної та Західної Європи, розміщених на серверах бібліотек і вузів низки країн.

У розпорядженні фахівців з жіночої історії та гендерних студій у США є значна кількість спеціалізованих періодичних видань, включаючи щорічні каталоги, які готуються численними гендерними центрами при більшості університетів, що виконують роль координаторів досліджень. Найбільші бібліотеки США, зокрема Бібліотека Конгресу та Бібліотека Вайднера Гарвардського університету, пропонують читачам тематичну бібліографію з жіночих і гендерних студій, підготовлену спеціалізовано Шлезінгер-бібліотекою (Кембрідж, США) літератури про жінок. Однією з найбільших книгозбірень цього профілю у світі, що має електронну систему інформації, є Спеціалізована бібліотека літератури про жінок і жіночий рух США (Гарвардський університет і Радкліф інститут), яка ініціювала створення таких спеціалізованих бібліотек в Японії, Австралії, Іспанії, Туреччині, а також у Лондоні, Берліні, Амстердамі, Парижі, Пекіні [5].

Сьогодні в Інтернеті є бази даних із західноєвропейської жіночої та гендерної історії, насамперед на серверах американських вузів і громадських асоціацій, таких як Віртуальна гендерна бібліотека в рамках Програми розвитку Організації Об'єднаних Націй (UNDP Gender Virtual Library: <http://www.undp.org/content/undp/en/home/librarypage/hiv-aids/>), Національний проєкт з жіночої історії США (The National Women's History Project (NWHP): <http://www.nwhp.org>), але колекції представлених там матеріалів з жіночої, чоловічої та гендерної історії країн світу майже не містять відомостей про стан досліджуваного питання в слов'янських країнах.

З урахуванням західного досвіду створення консолідованих бібліографічних ресурсів з гендерної проблематики, у Росії за ініціативою Н. Пушкарьової було сформовано базу даних «Жіноча й гендерна історія Росії». Її головним завданням стало не просто зведення бібліографічних даних за період, що охоплює більше двох століть (1800–2010), а й створення інформаційно-пошукового ресурсу, яким легко та зручно користуватися і який став би загальнодоступним. Було розроблено принципи виділення ключових слів, створено єдиний «словник», за допомогою якого забезпечувався пошук тих або інших публікацій, навіть якщо в самих назвах робіт були відсутні слова-маркери. Також у науково-довідкову базу

робіт було включено наукові та науково-популярні видання, підручники, статті, що були опубліковані протягом 2000–2010 рр. Таким чином, було створено інформаційно-комунікативний простір, який істотно розширював уявлення про гендерну проблематику та виступив у ролі особливого майданчика для наукової та просвітницької взаємодії вчених, студентів і всіх зацікавлених користувачів Інтернету.

Серед інституціоналізованих користувачів варто назвати в першу чергу (крім НДІ й вузів) різні бібліотеки, громадські організації, за кордоном – відповідні кафедри університетів і наукових інститутів.

Зараз перед авторами проекту стоїть завдання забезпечити можливість інтеграції створеної електронної бібліографії в інтернет-ресурси всіх зацікавлених наукових і освітніх центрів і бібліотек. Сьогодні робота з генералізації бібліографічного матеріалу за 1800–2010 рр. може вважатися в цілому завершеною, оскільки створено основу для реляційної бази даних (тобто заснованій на табличній формі систематизації матеріалу), що дає можливість оперативного задовольняти інформаційні потреби тих, хто працює в руслі гендерних досліджень. Інформаційний каталог цієї бази даних охоплює понад 13 тис. найменувань робіт.

Таблиці бази даних систематизовані та представлені у вигляді двох великих блоків (література російською мовою, література іноземними мовами), у кожному з яких для полегшення пошуку створено сім полів (автор, заголовок, джерело публікації – журнал, щорічник, збірник тощо, місце публікації та видавництво, том/випуск, сторінки, ключові слова). Найважливішим для пошуку є сьоме поле, у якому відбито ключові слова, у тому числі й ті, що не зустрічаються в назві, але дають змогу знайти цю роботу під час відбирання інформації з певної проблеми, включеної в загальну тему. Базу даних представлено на сайті Російської асоціації дослідників жіночої історії (РАИЖИ) 1. Вона відповідає новітнім досягненням історіографії, насамперед російської, але частково й закордонної. Аналогів бази даних «Жіноча й гендерна історія Росії, 1800–2010 рр.» у світовому інформаційному полі (якщо мати на увазі дослідження жіночої та гендерної історії Давньої Русі, Московії, Росії індустріальної та постіндустріальної епохи) немає [6].

В Україні, як, до речі, і в Росії, створення гендерно-орієнтованих інформаційних ресурсів проходило, переважно, за рахунок західних грантів та за участі громадських організацій.

Як приклад, можна навести успішний досвід співпраці громадської організації Кіровоградської обласної інформаційної служби з актуальних питань жіноцтва (ОЖІС) з Кіровоградською обласною універсальною

науковою бібліотекою ім. Д. І. Чижевського, результатом якої стало створення «Центру європейської інформації» на базі бібліотеки. Кіровоградський ЦЄІ був відкритий у 2006 р. Партнерство ОЖІС і бібліотеки щодо підтримки роботи Центру є незмінним та успішним і до сьогоднішнього дня: протягом 2006–2011 рр. Міжнародний фонд «Відродження» підтримав п'ять проєктів «Розвиток Центру європейської інформації на базі Кіровоградської ОУНБ ім. Д. І. Чижевського».

Серед найбільш важливих результатів діяльності ЦЄІ – створення (у 2006 р.) й підтримка локальної (обласної) мережі з 25 інформаційних пунктів з питань євроінтеграції при районних/міських бібліотеках області. Внесок ОЖІС у розвиток обласної мережі є вагомим: саме завдяки її зусиллям усі районні бібліотеки було забезпечено Інтернет-зв'язком і технікою, а працівники отримали початкові навички консультативної та тренінгової роботи. Завдяки цьому інформація може бути донесена до найбільшої кількості користувачів області. Доказом перспективності такої діяльності є факт запровадження подібного досвіду іншими членами Мережі ЦЄІ України (зокрема, у Дніпропетровській, Хмельницькій, Луганській областях) [7]. Прикладом бібліографічного каталогу на друковані видання та ресурси Інтернет в ОУНБ ім. Д. І. Чижевського є створення онлайн-ового каталогу з гендерних питань на сайті Кіровоградської Обласної Жіночої Інформаційної Служби (<http://ozis.kr.ua/catalog/index.html>) [8].

Успішною щодо створення гендерного інформаційно-комунікативного середовища є діяльність Української асоціації дослідників жіночої історії (УАДЖІ) – недержавної неприбуткової громадської організації, яка є добровільним об'єднанням фахових істориків, що значну частину своїх наукових інтересів та освітньої діяльності зосереджують на дослідженні та/або викладанні жіночої та гендерної історії. УАДЖІ є колективним членом Міжнародної федерації дослідників жіночої історії (International Federation for Research in Women's History) і репрезентує інтереси та наукові доробки членів асоціації на міжнародній арені. Асоціація, зокрема, здійснює моніторинг стану досліджень і викладання жіночої та гендерної історії в Україні, а також формує інформаційні банки даних з гендерних питань. На сайті УАДЖІ представлено електронну бібліотеку повнотекстових видань з гендерного спрямування, є посилання на інші корисні електронні ресурси. Матеріали опубліковані в електронному вигляді та доступні до скачування. Слід сказати, що розміщені тексти є частинами монографії праць авторів, або складовими наукових спеціалізованих збірників. Сайт також знайомить користувачів з новими видан-

нями з гендерної проблематики [9]. Інтернет-сторінка УАДЖІ має стати віртуальним майданчиком для згуртування та інформаційної підтримки фахових істориків, які усвідомлюють необхідність урахування категорії гендеру в історичних студіях та активно застосовують цей підхід у своїй науково-освітній практиці. Сайт також дасть змогу представити тематичний спектр, якісний рівень і масштаби існуючих студій з жіночої історії в Україні. Веб-сторінка інформує про діяльність УАДЖІ, а також надає актуальну інформацію про наукові події (конференції, семінари, публічні лекції тощо), можливості для додаткової освіти та наукового розвитку (літні школи, стажування), ресурси для досліджень (проекти, гранти), що стосуються тематики жіночої та гендерної історії. Серед важливих завдань діяльності УАДЖІ – публікація сучасних досліджень і популяризація наукового доробку вітчизняних учених у сфері жіночої та гендерної історії. Цій справі прислужиться рубрика «Електронна бібліотека», де розміщуються розвідки з відповідної тематики сучасних українських дослідниць і дослідників (насамперед, праці, раніше опубліковані в різних збірниках і періодичних виданнях). Крім конкретно історичних досліджень окремих аспектів минулого українського жіноцтва, тут буде представлено також дискусійні статті з методології та бібліографії жіночої та гендерної історії в Україні. Цей ресурс буде особливо корисним не лише для початківців, а й для всіх тих, хто має обмежений доступ до «паперових» публікацій. Матеріали, опубліковані на сторінці УАДЖІ, призначені, насамперед, для фахових істориків – дослідників, викладачів і студентів – які цікавляться жіночою та гендерною історією, проте вони стануть також у нагоді вчителям шкіл, активістам жіночих громадських організацій, краєзнавцям, працівникам музеїв, журналістам і широкому колу небайдужих до гендерної проблематики в історичній ретроспективі [10].

Полтавська обласна універсальна наукова бібліотека ім. І. П. Котляревського створила Рекомендаційний бібліографічний покажчик «Гендерні відносини суспільства: сучасний вимір», присвячений висвітленню таких понять як «гендер», «гендерна рівність» і «гендерні відносини» у різних сферах життєдіяльності. До покажчика включено книги, що вийшли друком у 2003–2010 рр. і статті з журналів і газет за 2005–2010 рр. Добір літератури завершено у вересні 2010 р. Матеріали покажчика (175 позицій) систематизовано за розділами: нормативно-правове регулювання та державний механізм забезпечення гендерної рівності в Україні та світі; політичний та соціальний аспекти гендеру в сучасному суспільстві; проблеми розвитку інституту сім'ї та шлюбних

відносин: гендерний аналіз; гендерні відносини в освіті, науці, культурі, літературі; забезпечення гендерної рівності на Полтавщині; інтернет-ресурси з проблем гендерних відносин. У межах кожного розділу – в алфавітному порядку. Нормативні документи подано за офіційними виданнями – збірником «Офіційний вісник України», газетою «Рядовий кур'єр» – і розміщено в логічній послідовності (Закони України, Укази Президента, постанови Кабінету Міністрів України). Окремим підрозділом подано інформацію стосовно забезпечення гендерної рівності на Полтавщині. Матеріали анотовано. Бібліографічний опис здійснено за чинними в Україні державними стандартами. Допоміжний апарат бібліографічного покажчика становлять іменний покажчик (прізвища авторів, укладачів) і зміст. Матеріал, зібраний у цьому покажчику, буде корисним широкому колу громадськості: студентам, бібліотечним працівникам, працівникам органів державної влади та всім, хто цікавиться питаннями гендерних відносин, забезпеченням гендерної рівності в суспільно-політичній сфері [11].

Науковою бібліотекою Прикарпатського національного університета ім. Василя Стефаника проведено інформаційно-бібліографічний тематичний огляд літератури з гендерної проблематики (23 жовтня 2013 р.), укладено бібліографічний покажчик «Гендерна ідентичність: традиція і виклики» [12].

Наукова бібліотека Запорізького національного університету підготувала бібліографічний покажчик публікацій з фонду наукової бібліотеки ЗНУ «Гендерні виміри сучасного суспільства». До нього ввійшли статті з періодичних видань, наукових збірників, розділи підручників для ВНЗ, автореферати дисертацій, книги. Покажчик складається з окремих розділів: Гендерний соціум, гендерна політика, гендерне равенство, гендерні аспекти шлюбно-сімейних стосунків. Один з розділів – електронні ресурси інтернет-сайтів, де розміщено цікаві публікації, дослідження, віртуальні виставки. Покажчик створено на базі електронного каталогу. За період 2000–2013 рр., станом на 18.04.2013, у ньому нараховується 579 джерел. Місце зберігання джерел – фонди та електронні колекції наукової бібліотеки ЗНУ [13].

Отже, бібліотеки сьогодні виступають координаторами створення та навігаторами системи гендерного інформаційного ресурсу.

Як зазначає Т. Гранчак, виконання національними бібліотеками своєї місії передбачає відбір і збереження важливої для розвитку нації інформації та розширення доступу до бібліотечного фонду. В умовах поширення електронних технологій у цих аспектах перед національними

бібліотеками відкриваються нові можливості, а водночас постають і нові завдання. Можливості пов'язані з функціонуванням бібліотечних веб-сайтів і оцифруванням фондів, що дає змогу надати доступ не лише до бібліографічної та повнотекстової, але й до мультимедійної інформації, а також зробити інформацію, доступ до якої традиційно був локалізований, широкодоступною та здійснювати охоплення аудиторії в національному масштабі [14]. Використання цих можливостей у створенні національного інформаційного ресурсу з гендерних питань дало б змогу прискорити та систематизувати наукові дослідження цього досить нового для нашої країни напрямку.

Список використаних джерел

1. Експертне коло [Електронний ресурс] // Гендерний інформаційно-аналітичний центр «КРОНА». – Режим доступу: <http://krona.org.ua/ekspertne-kolo.html>. – Назва з екрана.
2. Кісь О. Дефініції фемінізму [Електронний ресурс] / О. Кісь // Незалежний культурологічний часопис «І». – 2000. – № 17. – Режим доступу: <http://www.ji.lviv.ua/n17/texts/o-kisl.htm>. – Назва з екрана.
3. Плахотнік О. Як змінили гендерні дослідження українську академію й українське суспільство? [Електронний ресурс] / О. Плахотнік // The Bridge-МОСТ. – Режим доступу: <http://thebridge-moct.org/як-змінили-гендерні-дослідження-укра/>. – Назва з екрана.
4. Пушкарева Н. Л. Проблема институализации гендерного подхода в системе исторических наук и исторического образования [Электронный ресурс] / Н. Л. Пушкарева. – Режим доступа: tvergenderstudies.ru/data/downloads/co02_it02.rtf. – Загл. с экрана.
5. Шевченко Н. Гендер у дзеркалі історії та перспективи розвитку гендерних студій в Україні // Український історичний журнал. – К. : Наук. думка. – 2001. – № 2. – С. 34–48.
6. Пушкарева Н. Л. Складывание научного направления «Женская и гендерная история России» и перспективы единого поискового ресурса [Электронный ресурс] / Н. Л. Пушкарева, А. В. Малашкин // Электронный научный журнал «Социальная история». – 2013. – Вып. 1 (1). – С. 14–21. – Режим доступа: <http://www.icshes.ru/elektronnyj-nauchnyj-zhurnal-sotsialnaya-istoriya/soderzhanie-vypuskov/statiownload/47/474/18>. – Загл. с экрана.
7. Створення Центру європейської інформації [Електронний ресурс] //

Обласна жіноча інформаційна служба м. Кіровоград. – Режим доступу: <http://www.ozis.kr.ua/-stvorenna-centru-evropejskoie-informacie>. – Назва з екрана.

8. *Волохін О.* Електронні ресурси сучасної регіональної бібліотеки [Електронний ресурс] / О. Волохін // ОУНБ ім. Д. І. Чижевського. – Режим доступу: <http://library.kr.ua/conference/volokhin.html>. – Назва з екрана.

9. Українська асоціація дослідників жіночої історії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.womenhistory.org.ua/>. – Назва з екрана.

10. З'явився ще один сайт про історію – тепер жіночу [Електронний ресурс] // Історична правда. – 2012. – 5.03. – Режим доступу: <http://www.istpravda.com.ua/short/2012/03/5/75576/>. – Назва з екрана.

11. Гендерні відносини суспільства: сучасний вимір: реком. бібліогр. показч. [Електронний ресурс] / Полтав. обл. універс. наук. б-ка ім. І. П. Котляревського ; уклад: С. М. Захарченко, Л. М. Власенко, М. О. Митько. – Полтава, 2010. – Режим доступу: http://www.library.pl.ua/resursi/nashi_vidannja/genderni_vidnosini_suspilstva. – Назва з екрана.

12. Центр гендерних досліджень [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://vk.com/club21014290>. – Назва з екрана.

13. Гендерні виміри сучасного суспільства : бібліогр. показч. [Електронний ресурс] / уклад. О. М. Агоян, відп. за вип. В. О. Герасимова; ДВНЗ «Запорізький національний університет» МОН України. – Запоріжжя : ЗНУ, 2014. – 46 с. – Режим доступу: <http://library.znu.edu.ua/novini/28-03-2014/bib-pokazhch-gender-2014.pdf?v=1395996779>. – Назва з екрана.

14. *Гранчак Т.* Національні бібліотеки як «резервуари» національної пам'яті в умовах поширення електронних технологій [Електронний ресурс] / Т. Гранчак. – Режим доступу: http://files.figshare.com/1258427/Granchak_National_memory.doc. – Назва з екрана.

Стаття надійшла до редакції 05.06.2014.

Lina Chernyavska,

V. I. Vernadsky National Library of Ukraine

CONSOLIDATED INFORMATION LIBRARIES' SEGMENT IN GENDER ISSUES: THE SPECIFIC OF CREATION

This paper discusses the specific of creation of a libraries' gender-based information segment. It investigates the role of libraries in the formation of gender issues in the information society and the problems faced by national libraries in this context.

Keywords: information, library, gender, information space, information resources, information and communication activities, bibliography.

Лина Чернявская,

мл. науч. сотр. отдела технологий электронной обработки информации НЮБ
Национальной библиотеки Украины имени В. И. Вернадского

КОНСОЛИДИРОВАННЫЙ ИНФОРМАЦИОННЫЙ БИБЛИОТЕЧНЫЙ СЕГМЕНТ ПО ГЕНДЕРНОЙ ТЕМАТИКЕ: СПЕЦИФИКА СОЗДАНИЯ

В статье рассматриваются особенности создания библиотечного гендерно-ориентированного информационного сегмента. Исследуется роль библиотек в формировании гендерной культуры в информационном обществе и проблемы, с которыми приходится сталкиваться отечественным библиотекам на этом пути.

Ключевые слова: информация, библиотека, гендер, информационное обеспечение, информационное пространство, информационные ресурсы, информационно-коммуникативная деятельность, библиография.